

„Museum – mit Kopf und Herz“

„Museum – with head and heart“

Introduction of the Jakob Bleyer Heimatmuseum

First, I'd like to welcome you all here. Let me say thank you to **Dr Miklós Cseri** Chief Director for his opening words, and to our Mayor, Mr **Tamás Wittinghoff** and President Mrs **Hilde Schoefs** for their greeting speeches. I would also like to welcome **Dr Ibolya Bereczki**, the President of the Hungarian Country Houses Association and our Parliament representative, Mr **Imre Ritter**, and of course you, our dear guests and the colleagues of our museum.

Please allow me to introduce to you our Museum, the Jakob Bleyer Heimatmuseum. I need to start by a **birthday greeting**, as three days ago, on the 18th of August it was the 37th anniversary of the founding of our Museum. It was in 1987 when at the time of the visit of the later German State President, Mr Johannes Rau, our collection received the permit to become a museum and could move into here, the so called Weber house at Budapest street 1 address. The opening was held on the 18th of August, 1987. The rich collection of local German minority created in the previous years was brought under in 5 rooms of this building.

But why is here an institution for the German minority, how did the relationship between Hungarians and Germans came about? The two nations can look back on a common history of over thousand years, the cultural mediatory role of Germans has escorted the Hungarian history throughout these times. Our living together is as long as the Hungarian State itself, and started with a marriage, since as the first king of Hungary, Stephan the First (or Stephan the Saint) took the daughter of the Bavarian Prince, Gisella in 996 as his bride, he laid the fundament of this partnership for centuries to come. German tradesmen, craftsmen and miners came to our country, although the first major migration wave happened in the 12th century. The most significant movement of people from German speaking territories happened in the 18th century, after having driven off the Turks and the retaking of the Castle of Buda in 1686 in order to repopulate the depopulated areas. The majority of the forbearers of the Hungarian Germans of today, our ancestors, came to Hungary in these years. The typical ship, the so called “**box of Ulm**” (**Ulmer Schachtel**) became the symbol of this migration, as this vehicle was used by the German colonists to travel down the Danube to Hungary from the German city of Ulm through Vienna. In the exhibition of our Museum depicting former Budaörs you may encounter the Box of Ulm, and its story.

The majority of the incoming Germans were farmers, bringing with them the so needed know-how and expertise to recultivate large areas and to establish new methods in agriculture. The 19th century was characterized in the German-Hungarian relations by a peaceful living together, yet with time and with the gradual development of the Hungarian language an assimilation process started, especially on the field of education. Although the Hungarian German society was rather apolitical, by the end of the 19th century political movements were initiated to better represent minority interests on national level. The first World War and the peace treaties of Trianon (in which Hungary has lost the majority of its territory and population) brought further decisive changes: from the former approximately 2 million Germans only about 550.000 remained within the new borders of Hungary. The leading figure of the German minority in the period between the two world wars was the **name-giver of our museum, Mr Jakob Bleyer**, Germanist, University Professor, Minister for the minorities in the government, who attempted to stop the assimilation process and engaged into fight for the cultural and language rights of the Hungarian German minority. After the death of Bleyer in 1933 however, the increasing pressure from the German State on Hungary also made the situation of the Hungarian German minority more and more difficult. The members of the Hungarian German minority became toys of high-level politics first by the Germans from 1940 through the recutations by the SS (from 1944 with mandatory recutation), than by the Soviets and the Hungarians , from 1944-45, through abductions and the driving-off of the Hungarian Germans. The invading Soviet Army abducted tens of thousands Hungarian Germans in the winter of 1944-45 to the Soviet Union for “reparatory services” (the so called **malenykij robot**) and from 1945 the measures brought by the Hungarian Government also collectively punished the German minority. The biggest blow was brought by the expelling of people between 1946 and 1948 in the course of which over 220.000 Hungarian Germans were driven out of their homes and out of the country as a **collective punishment**.

A former fellow citizen of ours, Mr Hauser Josef from Budaörs wrote: (quote) “It was terribly cold. The transportation was done in railway cars for cattle. (...) To be honest, the expelling of people was not conducted in a “regulated and human” way as was foreseen by the Potsdam Treaty from 2nd of August, 1945 of the Allied Powers.” Expelling almost half of the Hungarian Germans was also a great blow to Hungary itself, as the country lost a huge contingent of talented and work-loving people who were loyal to their country. As a symbol for recognition of past mistakes, since the change of regimes at the end of the 1980-s, many high-level Hungarian politicians have excused themselves in the name of the Hungarian Nation towards Hungarian Germans for these acts of abduction and driving them off from their homes. In December of 2012 the Hungarian Parliament adopted the 19th of January as the “**day of remembrance** of the abduction and expelling of Hungarian Germans”, as January 19th, 1946 was the starting day of the expelling process starting the national campaign right here in

Budaörs. Since 2018 the Hungarian Germans even have a seat in the Parliament and are represented their own **Member of Parliament**, Mr Imre Ritter, whom I'd like to greet here again.

The taking of rights and possessions and the expelling of the Hungarian Germans has been **taboo** during the communist decades up until the change of regimes. I myself am also a member of this German minority, my Grandfather and his parents were driven out of their home in Budaörs in the august of 1947. Although my Grandfather Frank has sneaked back to the country, he could not get their house and other possessions back, he could not move back to Budaörs, he was living from than on in Budapest. Unfortunately we have lost my grandfather 10 years ago, but until his death he talked about this injustice he suffered. "We did not do anything bad, our only sin was to be Hungarian Germans." he always used to say. His former home, a classical building of more stories is still standing across the Roman Catholic Church of Budaörs. When my grandfather visited Budaörs, coming out of the Church he always saw his former house and used to ask us with tears in his eyes to leave the square as soon as possible. He never could process this trauma. Maybe for exactly this reason I was brought up as a school student in the communist years in a way, that the story of the Hungarian Germans, their fate, everything that happened to them was never a taboo at home. On the contrary, it became a fundamental part of my life. I sincerely feel, that this double Hungarian and German identity, the fact of us **being Hungarian Germans is enriching us** both on individual and collective level.

History is however many times a huge burden since it is full of unprocessed traumas. The fate and story of the German minority living in Hungary cannot be a taboo area for us, being the third generation since the suffering of these traumas. Through our researches, our publications, through the exhibitions and projects of our museum we work continuously to learn about this past and to be able to show this inheritance in order for us to be able to bring these Hungarian German values close to our children and therefore to be able to **construct the future together** with them. In the permanent **exhibitions of the Heimatmuseum** we can enter the world of our grandparents, we can walk in the kitchen and "clean rooms" of the 1930-ies. We feel and see how these ancestors lived before they were driven away. Our temporal exhibitions always aim to address exciting or touching aspects of the culture and history of Hungarian Germans. You can now take a look at our temporal exhibition of "Fates of Hungarian-German women after 1944", but we also give place to guest exhibitions, for example last year an exhibition on the autonomy of South Tirol and the way leading thereto was enrichening our repertoire. We try to address all ages: in our museum pedagogical room we organized various exercises and exhibitions for children, there is a part of old Budaörs made of LEGO there, in the museum garden there is an interactive path of learning on the expelling of Hungarian Germans , there is the "Kindermuseum" (a playing house for children), in front of which we have our garden of

herbs, the so called “Kräutergarten”, also an open areas where old agricultural tools and machinery can be seen, so, to sum it up, we try to have many colorful projects, events and areas to show how exciting our values are. In the past years we have **built many bridges**, several of our activities involved German or German minority institutions (including the National self governing body of the Hungarian German Minority) but there are also cooperations with other minorities and furthermore, the national gathering of the Hungarian Association of Traditional Houses was also held right here in Budaörs in 2021. We attempt to bring even taboo topics close to visitors, for example with audio-walk theater piece adopted for our museum (in cooperation with the Hungarian German Theater of Szekszárd).

Such museum experiences allow for young generations to see, feel and understand this time period, these taboo topics and it is especially important for us. “**Museum - mit Kopf und Herz**” (“museum with head and heart”) this is how we were defined by a former university professor (and also a role model) of mine, Dr habil Mária Erb. This is what we want to align ourselves with through each and every one of our activities. Our work has received professional recognition as well, as we have received the distinguishing title of “**Heimatmuseum of the Year**” in 2018 and in 2020 we were chosen as “**Museum of the Year**” (in the small museum category), by the professional body. Needless to say that we are very proud of both.

We, the grandchildren of the witnesses of those times, still saw, heard from our grandparents how deep cuts the abduction, drive-off have caused on the collective body of Hungarian Germans, how they were punished collectively. Yet there are no collective sins, sins are always personal. This is why it is important that all ages, but especially the young generations learn about the story of the Hungarian-German minority (and that of all other minorities). I’d like to close by quoting a school group participating lately in one of our projects that has been successfully running since three years which is called Sprache des Herzens (Language of the heart) first in German then in English:

„Ein Stein wirbelt das Wasser nur ganz kurz auf und kann nicht so große Dinge bewältigen. Aber viele Steine können das stille Wasser aufwühlen. Gemeinsam sind wir stark.”

„A stone makes waves in the water only temporarily and cannot make great changes. But many stones can really stir up still waters. **Together we are strong.**”

Thank you for your attention. This event, and the fact that we can have you as guests here in our museum is a huge honor for us and a real birthday present for our 37 year old museum. Please take look at our exhibitions, my colleagues are waiting for you.

Dr Katalin Gajdos-Frank

„Museum – mit Kopf und Herz”

„„Múzeum – ésszel és szívvel”

A budaörsi Jakob Bleyer Heimatmuseum bemutatása

Szeretettel köszöntöm Önöket. Tisztelettel köszönöm **Dr. Cseri Miklós** Főigazgató Úr megnyitó mondatait, **Wittinghoff Tamás** Polgármester Úr és **Hilde Schoefs** Elnök Asszony köszöntő sorait. Tisztelettel üdvözlöm **Dr. Bereczki Ibolya**, Magyarországi Tájházsövetség elnök asszonyát, **Ritter Imre** Német Nemzetiségi Parlamenti Képviselőt és természetesen Önöket, kedves múzeumi Kollégáink, vendégeink.

Engedjék meg, hogy bemutassam Önöknek múzeumunkat, a Jakob Bleyer Heimatmuseumot. Egy **szülinapi köszöntővel** kezdeném, mivel éppen három napja, 2024. augusztus 18-án ünnepelte német nemzetiségi múzeumunk 37. születésnapját. 1987-ben Johannes Rau, a későbbi német államelnök budaörsi látogatásával egy időben kapott a gyűjtemény múzeumi engedélyt és költözhetett be ebbe, a Budapesti út /1. szám alatt álló egykori Wéber-házba. A megnyitót 1987. augusztus 18-á tartották. A korábbi években összegyűjtött gazdag német nemzetiségi anyagot akkor öt helyiségben helyezték el.

De miért német nemzetiségi intézmény, hogyan indult ez a kapcsolat a magyarok és a németek között? A két nemzet immáron ezeréves kapcsolata, a németek kulturális közvetítő szerepe végig kísérte a magyar történelmet. Együttélésünk egyidős a magyar államalapítással és egy házassággal kezdődött, hiszen azzal, hogy 996-ban Szent István király a bajor herceg lányát, Gizellát vette feleségül, évszázadokra megteremtette a partnerség alapjait. Német kereskedők, iparosok és bányászok érkeztek hazánkba, jóllehet az első jelentős népmozgásra a 12. században került sor. A legjelentősebb, német nyelvterületekről történő népességmozgás a 18. században indult meg, a törökök kiűzése és Buda 1686-os visszafoglalása után az elnéptelenedett területek benépesítésére. A mai magyarországi németek felmenőinek többsége, a mi őseink, akkor érkeztek Magyarországra. A betelepülés jelképe lett az ún. „ulmi skatulya” (**Ulmer Schachtel**), ezzel hajóztak le a Dunán a német telepések Ulmból, Bécs irányába Magyarországra is. Múzeumunk Budaörsöt bemutató kiállításában találkozhatnak az ulmi skatulyával és történetével.

A betelepülő németek nagy része mezőgazdasággal foglalkozott, így rendelkezett a szükséges szakértelemmel, sőt, új módszereket is meghonosított hazánkban. A 19. századot a magyar-német viszonyokban többnyire a békés egymás mellett élés határozta meg, de idővel, a magyar nyelv fokozatos térnyerésével, különösen az oktatásban, elindult a nyelvi asszimiláció. Bár a magyarországi

német társadalom apolitikus volt, a századfordulóra politikai mozgalmak indultak a kisebbségi érdekek országos képviselete ügyében. Az első világháború és a trianoni békeszerződés, melyek révén Magyarország elvesztette területének és népességének jelentős részét, további, döntő változásokat hozott: a közel kétmillió német anyanyelvű népességből csupán 550.000 fő maradt az új határokon belül. A két világháború közötti időszak német nemzetiségi vezéralakja **múzeumunk névadója, Bleyer Jakab** germanista, egyetemi tanár, kisebbségi miniszter volt, aki az asszimilációs folyamatot próbálta megállítani és a német nemzetiség kulturális és nyelvi jogaiért szállt síkra. Bleyer 1933-as halála után azonban Németország fokozódó nyomása a magyarországi németiség helyzetét egyre nehezebbé tette. 1940-től az SS-toborzásokkal (1944-től kötelező sorozással) először a németek, 1944-45-től az elhurcolásokkal, majd elűzetéssel a szovjetek és a magyarok tették a német nemzetiség tagjait a politika játékszerévé. A szovjet megszálló hadsereg 1944-45 telén több tízezer magyarországi németet hurcolt el jóvátételi munkára, ún. **malenkij robotra** Szovjetunióba, majd 1945-től az akkori magyar kormány intézkedései is kollektíven sújtották a hazai németeket. A legnagyobb csapást az 1946 és 1948 közötti kitelepítés jelentette, a **kollektív felelősségre vonás** alapján több mint 220.000 magyarországi németet űztek el az országból.

„Farkasordító hideg volt. A szállítás a marhavagonban volt. (...) Igazság szerint a kiutasítás nem „szabályszerűen és emberi módon” ment végbe, ahogy ebben a Szövetséges Hatalmak 1945. augusztus 2-án a Potsdami Egyezményben megállapodtak”, írta egykori honfitársunk, Josef Hauser Budaörsről. A hazai németiség közel felének elűzése óriási csapást jelentett Magyarországnak is, hiszen hazájukhoz ragaszkodó, tehetséges és szorgalmas népességét veszítette el. A múlttal való szembenézés jeleként a rendszerváltás óta több magyar politikus, közjogi méltóság is bocsánatot kért a magyarországi németektől a hazájukból való elhurcolás, elűzetés miatt. 2012 decemberében a parlament elfogadta a „Magyarországi németek elhurcolásának és elűzetésének **emléknapját**”, amelynek január 19-i időpontja a budaörsi és egyben az országos elűzetés kezdete volt 1946-ban. 2018-tól pedig **parlamentari képviselője** is van a magyarországi németiségnek, Ritter Imre Parlament képviselő személyében, akit ezúton is üdvözölni szeretnék.

A magyarországi németek jogfosztása, vagyonelkobzása, hazájukból történő elűzése a kommunizmus alatt, egészen a rendszerváltásig, **tabu téma** volt. Jómagam is a magyarországi németiséghez tartozom, apai nagypapámat és szüleit is elűzték Budaörsről, 1947 augusztusában. Frank nagypapám fiatalemberként ugyan vissza szökött, de családi házukat, vagyonukat nem kapta vissza, nem tért vissza Budaörsre, Budapesten élt. Nagypapámat már 10 éve elveszítettük, de haláláig mesélt erről az igazságtalanságról. „Nem tettünk semmi rosszat, az volt az egyetlen bűnünk, hogy magyarországi németek voltunk”, mesélte mindig. Egykori szülőháza, egy polgári, több szintes épület ma is ott áll a budaörsi római katolikus templommal szemben. Amikor Nagypapám kijött Budaörsre, kilépve a

templomból mindig látta egykori otthonát. Könnyes szemekkel kért minket arra, hogy menjünk el innen. Sohasem tudta ezt a traumát feldolgozni. Talán ezért, de úgy nőttem fel, kisiskolásként még a kommunizmusban, hogy a magyarországi németek sors története, mindaz, ami velük történt, sosem volt otthon tabu téma. Sőt, meghatározóvá vált az életemben. Úgy érzem, hogy ez a fajta kettős, magyar és német identitás, **az, hogy magyarországi németek vagyunk, gazdagabbá tesz minket egyéneként és közösségként is.**

A történelem ismerete azonban sokszor súlyos teher, mert tele van feldolgozatlan traumákkal. A Magyarországon élő német nemzetiség sorsa, története nekünk, a harmadik generációnak, már semmiképpen sem lehet tabu téma. Kutatásaink és publikációink által, múzeumunk kiállításaival, projektjeivel folyamatosan azon dolgozunk, hogy a múltat megismerjük, a történelmet és a hagyományokat megmutassuk és a német nemzetiségi értékeket gyermekeink számára kézzel foghatóvá tegyük, azaz velük **jövőt építsünk.** A **Heimatumuseum** állandó **kiállításain** nagyszüleink világába léphetünk be, az 1930-as évek sváb konyhájában és tisztaszobájában sétálhatunk. Érezzük, látjuk, hogyan éltek ősünk elűzetésük előtt. Időszaki kiállításaink pedig a magyarországi németek kultúrájának, történelmének mindig egy izgalmas vagy meghatározó szeletét mutatják be. Most megtekinthetik a „Magyarországi német asszonysorsok 1944 után” című időszaki kiállításunkat, de helyet adunk vendégkiállításoknak is, tavaly például Dél-Tirol autonómiájáról, az oda vezető útról készült kiállítás gazdagította kínálatunkat. Minden korosztályt megszólítunk: foglalkoztató termünkben gyermekkiállítással, LEGO-sváb faluval, múzeumpedagógiai feladatokkal, múzeumkertünkben pedig interaktív elűzetési tanösvénnyel, „Kindermuseum”-al (fa játszóház gyerekeknek), előtte „Kräutergarten”-el (fűszerkerttel), nyílt színnel (ahol régi mezőgazdasági gépek láthatóak) és sok színes projekttel tesszük színesebbé, izgalmasabbá értékeinket. Az elmúlt években ebben a tekintetben **sok hidat is építettünk**, számos programunkba bekapcsolódnak német, német nemzetiségi intézmények, a Magyarországi Németek Országos Önkormányzata illetve más magyarországi nemzetiségek. A Tájházsövetség Országos Találkozója is itt volt Budaörsön, 2021-ben. Átéltetővé tesszük a tabu témákat is, például múzeumunkra adaptált audio-walk színházi darabokkal, együttműködve a magyarországi német színházzal. Ez a fajta múzeumi élmény, az, hogy a fiatal korosztályok érzik, látják és megértik ezt a kort, ezeket a tabu témákat, különösen fontos nekünk.

„Museum – mit Kopf und Herz”, definiált minket egy általam nagyra becsült egyetemi tanár, Dr. habil Erb Mária asszony. Ehhez igazodunk minden programunkkal. Munkánk szakmailag is visszaigazolásra talált, hiszen 2018-ban az „**Év tájháza**”, 2020-ban pedig (a kis múzeumok kategóriájában) az „**Év múzeuma**” kitüntető címekeket kaptuk meg a szakmai zsűritől, melyekre nagyon büszkék vagyunk.

Mi, a kortanúk unokái, még láttuk, hallottuk nagyszüleinktől, milyen mély sebeket ejtett a magyarországi németeknél az elhurcolás, az elűzetés, - az, hogy kollektíven büntették őket. Pedig kollektív bűnök nincsenek, csak személyes bűnök vannak. Ezért is tartjuk fontosnak, hogy minden korosztály, de különösen a fiatalok megismerjék a Magyarországon élő német nemzetiség és a velük élő többi magyarországi nemzetiség történetét. Egyik, három éve futó sikeres „Sprache des Herzens/A szív nyelve című projektünkben részt vevő német nemzetiségi iskolás csoport soraival szeretném zárni (németül, majd angolul): „Ein Stein wirbelt das Wasser nur ganz kurz auf und kann nicht so große Dinge bewältigen. Aber viele Steine können das stille Wasser aufwühlen. **Gemeinsam sind wir stark.**” („Egy kő csak kicsit zavarja meg a vizet és nem képes nagy dolgokra. Sok kő viszont felkavarja még a csendes vizet is. Együtt vagyunk erősek.”)

Köszönöm, hogy meghallgattak. Ez a rendezvény egy óriási megtiszteltetés nekünk és igazi ajándék a 37. születésnapját ünneplő Heimatmuseumnak. Látogassák meg kiállításainkat, kollégáim szeretettel várják Önöket!

Dr Gajdos-Frank Katalin

„Museum – mit Kopf und Herz“

„Vorstellung des Jakob Bleyer Heimatmuseums

in Wudersch

Ich begrüße Sie alle hier in unserem Museum herzlichst. Ich möchte mich bei Herrn **Dr. Miklós Cseri**, dem leitenden Direktor, sowie bei unserem Bürgermeister, Herrn **Tamás Wittinghoff** und der Präsidentin, Frau **Hilde Schoefs**, für ihre einleitenden Worte, für Ihre Reden bedanken. Ich möchte auch Frau Präsidentin **Dr. Ibolya Bereczki** (Tájházszövetség) und unseren Parlamentsabgeordneten, Herrn **Emmerich Ritter** beziehungsweise Sie, unsere lieben Gäste und die Mitarbeiter unseres Museums begrüßen.

Bitte erlauben Sie mir, Ihnen unser Museum vorzustellen. Ich möchte gleich mit einem **Geburtstagskind**, dem 37 Jahre alten Jakob Bleyer Heimatmuseum beginnen. Denn vor drei Tagen, am 18. August, jährte sich die Gründung unseres Museums zum 37. Mal. Es war im Jahr 1987, als unsere Sammlung anlässlich des Besuchs des späteren deutschen Bundespräsidenten, Herrn Johannes Rau, die Genehmigung erhielt, ein Museum zu werden. Hier, im sogenannten Weber-Haus in der Budapester Straße 1, konnte die ortsgeschichtliche Sammlung ein Zuhause finden. Die Eröffnung fand am 18. August 1987 statt. Die reiche Sammlung der lokalen deutschen Minderheit wurde in 5 Räumen dieses Gebäudes untergebracht.

Doch warum gibt es hier eine Einrichtung für die deutsche Minderheit, wie war die Beziehung zwischen Ungarn und Deutschen? Die beiden Nationen können auf eine über tausendjährige gemeinsame Geschichte zurückblicken und die kulturelle Vermittlerrolle der Deutschen spielte dabei eine entscheidende Rolle. Unser Zusammenleben reicht so lange zurück wie der ungarische Staat selbst und begann mit einer Heirat. Als der erste König von Ungarn, Stephan der Erste (oder Stephan der Heilige) im Jahr 996 die Tochter des bayerischen Fürsten, Gisella, zur Frau nahm, legte er den Grundstein dieser Partnerschaft für die kommenden Jahrhunderte. Deutsche Händler, Handwerker und Bergleute kamen in unser Land. Die erste große Migrationswelle war im 12. Jahrhundert, die bedeutendste Migrationswelle fand jedoch nach der Vertreibung der Türken bzw. der Rückeroberung der Burg von Buda im Jahr 1686 statt, vor allem um die entvölkerten Gebiete wieder zu besiedeln. Die Mehrzahl der Vorfahren der heutigen Ungarndeutschen, unsere Vorfahren, kamen in diesen Jahren in unser Land. Das typische Schiff, der so genannte „**Ulmer Schachtel**“, wurde zum Symbol dieser Migration, da dieses Fahrzeug von den deutschen Kolonisten benutzt wurde, um von der deutschen Stadt Ulm über Wien die Donau hinunter nach Ungarn zu reisen. In der Ausstellung

unseres Museums, die die Geschichte des alten Dorfes Wudersch darstellt, bekommen Sie Informationen über die Geschichte des Ulmer Schachtels.

Die meisten der zugewanderten Deutschen waren Landwirte und brachten das nötige Know-how und die Erfahrung mit, um große Flächen zu rekultivieren und neue Methoden in der Landwirtschaft zu etablieren. Das 19. Jahrhundert war in den deutsch-ungarischen Beziehungen durch ein friedliches Zusammenleben gekennzeichnet, doch mit der Zeit und der allmählichen Entwicklung der ungarischen Sprache setzte ein Assimilationsprozess ein, insbesondere auf dem Gebiet der Bildung. Obwohl die ungarisch-deutsche Gemeinschaft eher unpolitisch war, bildeten sich gegen Ende des 19. Jahrhunderts politische Bewegungen, um die Interessen der Minderheiten auf nationaler Ebene besser zu vertreten. Der Erste Weltkrieg und die Friedensverträge von Trianon (in denen Ungarn den Großteil seines Territoriums und seiner Bevölkerung verlor) brachten weitere einschneidende Veränderungen mit sich: Von den ehemals rund 2 Millionen Deutschen blieben nur noch etwa 550.000 innerhalb der neuen Grenzen Ungarns. Die führende Persönlichkeit der deutschen Minderheit in der Zeit zwischen den beiden Weltkriegen war der **Namensgeber unseres Museums, Jakob Bleyer**, Germanist, Universitätsprofessor, Minister für die Minderheiten in der Regierung. Er setzte sich dafür ein, den Assimilationsprozess zu stoppen und die kulturellen und sprachlichen Rechte der ungarndeutschen Minderheit zu verteidigen. Nach dem Tod von Bleyer im Jahr 1933 wurde jedoch durch den zunehmenden Druck des deutschen Staates auf Ungarn auch die Situation der ungarndeutschen Minderheit immer schwieriger. Die Politik hat die Ungarndeutschen instrumentalisiert: zunächst von den Deutschen ab 1940 durch die Einberufungen, Rekrutierungen zu SS (ab 1944 durch Zwangsrekrutierung), dann von den Sowjets und der ungarischen Regierung, ab 1944-45, durch Verschleppungen und die Vertreibung der Ungarndeutschen. Die Rote Armee verschleppte im Winter 1944-45 Zehntausende von Ungarndeutschen in die Sowjetunion zu „Wiedergutmachungsarbeiten“ (den so genannten **malenkij robot**), und ab 1945 wurde die deutsche Minderheit durch die Maßnahmen der ungarischen Regierung ebenfalls kollektiv bestraft. Der größte Schlag war die Vertreibung zwischen 1946 und 1948, in deren Verlauf über 220.000 Ungarndeutsche als **Kollektivstrafe** aus ihren Häusern und aus dem Land vertrieben wurden.

Ein ehemaliger Mitbürger von uns, Herr Hauser Josef aus Wudersch, schrieb: (Zitat) „Es war furchtbar kalt. Die Transporte wurden in Viehwaggons durchgeführt. (...) Um ehrlich zu sein, wurde die Vertreibung der Menschen nicht auf „geregelt und humane“ Weise durchgeführt, wie es das Potsdamer Abkommen vom 2. August 1945 der alliierten Mächte vorsah.“ Die Vertreibung von fast der Hälfte der Ungarndeutschen war auch für Ungarn selbst ein schwerer Schlag, da das Land ein großes Kontingent an talentierten, arbeitswilligen und landestreuen Menschen verlor. Als Symbol für die Anerkennung der Fehler der Vergangenheit haben sich seit dem Regimewechsel Ende der 1980er

Jahre viele hochrangige ungarische Politiker im Namen der ungarischen Nation bei den Ungarndeutschen für diese Akte der Verschleppung und Vertreibung entschuldigt. Im Dezember 2012 hat das ungarische Parlament den 19. Januar zum „**Gedenktag** der Verschleppung und Vertreibung der Ungarndeutschen“ erklärt, da der 19. Januar 1946 der Tag war, an dem der Vertreibungsprozess begann und die nationale Kampagne hier in Wudersch startete. Seit 2018 haben die Ungarndeutschen sogar einen **Sitz im Parlament** und sind mit einem eigenen Abgeordneten, Herrn Imre Ritter, vertreten, den ich hier noch einmal begrüßen möchte.

Die Verschleppung, Enteignung, Vertreibung der Ungarndeutschen waren während der kommunistischen Jahrzehnte bis zum Regimewechsel ein **Tabu**. Ich selbst gehöre auch zu dieser deutschen Minderheit. Mein Großvater und seine Eltern wurden im August 1947 aus ihrer Heimat Wudersch vertrieben. Obwohl sich mein Großvater, Johann Frank zurück ins Land geschlichen hat, konnte er das Haus und andere Besitztümer nicht zurückbekommen, er konnte nicht nach Wudersch zurückziehen, er lebte von da an in Budapest. Leider haben wir meinen Großvater vor 10 Jahren verloren, aber bis zu seinem Tod sprach er über diese Ungerechtigkeit, die er erlitten hatte. „Wir haben nichts Schlechtes getan, unsere einzige Sünde war es, Ungarndeutsche zu sein“, pflegte er immer zu sagen. Sein ehemaliges Haus, ein klassizistisches Gebäude mit mehreren Stockwerken, steht noch immer gegenüber der römisch-katholischen Kirche von Wudersch. Wenn mein Großvater die alte Heimat Wudersch besuchte und aus der Kirche kam, sah er immer sein ehemaliges Haus und bat uns mit Tränen in den Augen, den Platz so schnell wie möglich zu verlassen. „Ich kann mir das nicht ansehen, wir müssen weg von hier“, sagte er. Er konnte dieses Trauma nie verarbeiten. Vielleicht wurde ich genau aus diesem Grund als Schülerin in den kommunistischen Jahren so erzogen, dass die Geschichte der Ungarndeutschen, ihr Schicksal, alles, was ihnen widerfuhr, zu Hause nie ein Tabu war. Im Gegenteil, sie wurde zu einem wesentlichen Teil meines Lebens. Ich bin der Meinung, dass diese doppelte ungarische und deutsche Identität, die Tatsache, **dass wir Ungarndeutsche sind, uns sowohl auf individueller als auch auf kollektiver Ebene bereichert.**

Die Geschichte ist jedoch oft eine große Last, denn sie ist voller unverarbeiteter Traumata. Das Schicksal und die Geschichte der in Ungarn lebenden deutschen Minderheit darf für uns, für die dritte, sogenannte Enkelgeneration, kein Tabu sein. Durch unsere Forschungen, unsere Publikationen, durch die Ausstellungen und Projekte unseres Museums arbeiten wir kontinuierlich daran, diese Vergangenheit zu erforschen und dieses Erbe zu zeigen, damit wir unseren Kindern diese ungarndeutschen Werte näherbringen und so mit ihnen **gemeinsam die Zukunft gestalten** können. In den **Dauerausstellungen des Heimatmuseums** können wir in die Welt unserer Großeltern eintauchen, wir können in die Küche und die Pardestube der 1930-er Jahre gehen. Wir spüren und sehen, wie unsere Vorfahren lebten, bevor sie vertrieben wurden. Unsere **Sonderausstellungen**

zielen immer darauf ab, spannende oder berührende Aspekte der Kultur und Geschichte der Ungarndeutschen zu behandeln. Sie können sich jetzt unsere Zeitausstellung „Ungarndeutsche Frauenschicksale nach 1944“ ansehen, aber wir geben auch Gastausstellungen Platz, so bereicherte zum Beispiel letztes Jahr eine Ausstellung über die Autonomie Südtirols und den Weg dorthin unser Repertoire. Wir versuchen, alle Altersgruppen anzusprechen: In unserem museumspädagogischen Raum haben wir verschiedene Programme und Ausstellungen für Kinder organisiert. So gibt es dort einen Teil des alten Dorfes Wudersch aus LEGO. Im Museumsgarten gibt es einen interaktiven Lehrpfad über die Vertreibung der Ungarndeutschen. Auch gibt es dort das „Kindermuseum“ (ein Spielhaus für Kinder), davor haben wir unseren Kräutergarten. Zudem bietet unser Garten einen offenen Bereich, in dem alte landwirtschaftliche Geräte und Maschinen zu sehen sind. Um es zusammenzufassen: Wir versuchen, viele bunte Projekte, Veranstaltungen und Bereiche abzudecken, um zu zeigen, wie spannend unsere Werte sind. In den letzten Jahren haben wir viele Brücken gebaut, mehrere unserer Aktivitäten betreffen deutsche oder ungarndeutsche Institutionen (einschließlich der Landesselbstverwaltung der Ungarndeutschen), aber es gibt auch Kooperationen mit anderen Minderheiten. Wir versuchen, auch Tabuthemen den Besuchern nahe zu bringen, z.B. mit einem, für das Museum adaptierten Audio-Walk-Spaziergang, in Zusammenarbeit mit der Deutschen Bühne Ungarn aus Szekszárd. Solche Museumserlebnisse ermöglichen es den jungen Generationen, diese Zeit, diese Tabuthemen zu sehen, zu fühlen und zu verstehen, und das ist uns besonders wichtig.

„**Museum - mit Kopf und Herz**“, so hat uns die von mir so hochgeschätzte Universitätsprofessorin Dr. habil Maria Erb, definiert. Daran wollen wir uns bei jeder unserer Aktivitäten orientieren. Unsere Arbeit fanden auch die Fachgremien wertvoll, wir erhielten im Jahre 2018 die Auszeichnung „**Heimatismuseum des Jahres**“, und im Jahre 2020, in der Kategorie „Kleine Museen“, die Auszeichnung „**Museum des Jahres**“. Wir sind natürlich sehr stolz auf die Auszeichnungen.

Wir, die Enkel der Zeitzeugen, sahen und hörten noch von unseren Großeltern, welche tiefen Wunden die Verschleppung, die Vertreibung am kollektiven Körper der Ungarndeutschen hinterlassen hat, als sie kollektiv bestraft wurden. Doch es gibt keine kollektiven Sünden, Sünden sind immer persönlich. Deshalb ist es wichtig, dass alle Altersgruppen, vor allem aber die jungen Generationen, die Geschichte der ungarndeutschen Minderheit (und die aller anderen Minderheiten) kennenlernen. Abschließend möchte ich eine Schulgruppe zitieren, die an einem Projekt teilgenommen hat, das seit drei Jahren erfolgreich läuft und den Titel „Sprache des Herzens“ trägt:

„Ein Stein wirbelt das Wasser nur ganz kurz auf und kann nicht so große Dinge bewältigen. Aber viele Steine können das stille Wasser aufwühlen. **Gemeinsam sind wir stark.**“

Ich danke Ihnen für Ihre Aufmerksamkeit. Diese Veranstaltung ist eine große Ehre für uns und ein echtes Geburtstagsgeschenk für unser 37-jähriges Heimatmuseum. Besuchen Sie unsere Ausstellungen, meine Kollegen warten auf Sie.

Dr. Katalin Gajdos-Frank